

Wasył JAGUPOW

Narodowa Akademia Nauk Pedagogicznych Ukrainy, Ukraina

Dydaktyka szkoły wyższej Ukrainy w okresie przemian cywilizacyjnych

System szkolnictwa wyższego Ukrainy jest obecnie na drodze teoretyczno-metodologicznego uzasadniania podstawowych kierunków swego rozwoju i dalszego reformowania. Główne kierunki jego rozwoju wyznaczone zostały w ustawach Parlamentu Ukrainy: „O edukacji”, „O ogólnym szkolnictwie podstawowym”, „O zawodowej edukacji technicznej”, „O szkolnictwie wyższym” oraz „Narodowej doktrynie rozwoju edukacji”.

Wiele problemów rozwiązywanych na Ukrainie w systemie szkolnictwa wyższego ma charakter globalny i są charakterystyczne dla wielu innych krajów. W dokumentach UNESCO prognozujących rozwój społeczny w XXI wieku słusznie ogłoszono ten wiek wiekiem edukacji, jednocześnie położono w nich akcent na kryzys edukacji w całym świecie, wskazano na potrzebę zbudowania jej nowego modelu i wyznaczenia podstawowych kierunków reformowania. Analiza głównych kierunków przemian, które zachodzą w systemach edukacyjnych wielu krajów świata daje możliwość wyodrębnienia podstawowych kierunków reformowania systemów szkolnictwa wyższego, którymi są: ogólnoswiatowy globalizm, humanizacja i demokratyzacja; socjologizacja znajomości kulturowej; ekologizacja, integracja międzyprzedmiotowa w zakresie szkolnictwa wyższego, orientacja na niedopuszczenie przerw w szkolnictwie wyższym.

Nową metodologiczną podstawą rozwoju systemu szkolnictwa wyższego jest jego humanistyczna orientacja, co oznacza zorientowaną osobowo oraz podmiotowo-działaniowo koncepcję, która jednoczy poszanowanie osoby studenta, jego przekonania jako równoprawnego partnera wykładowcy w procesie kształcenia i wychowania, ujmowanie pierwszeństwa studenta jako podmiotu procesu kształcenia, który istnieje nie dla siebie, a dla studenta, dla zaspokojenia jego potrzeb edukacyjnych, dla zapewnienia mu wykształcenia zawodowego oraz dalszego podwyższenia kwalifikacji i doskonalenia zawodowego. Tylko humanizacja systemu szkolnictwa wyższego i zmiana jego ukierunkowania na osobę studenta jako podmiotu procesu edukacyjnego, wyznaczenie indywidualnego kierunku jego samodzielnej drogi edukacyjnej z wzięciem pod uwagę możliwości maksymalnej aktualizacji potencjalnych zdolności sprzyjają pokonaniu kryzysu w edukacji oraz pełnej realizacji wymagań społecznych.

Wiele z tych problemów dydaktycznych jest podmiotem badań **dydaktyki szkoły wyższej**, która bada cele, reguły, podstawy, treść, metody, metodyki, technologię kształcenia, metody i formy organizacyjne pedagogicznej działalno-

ści wykładowcy oraz działalności kształcącej studentów oraz ich indywidualne współdziałanie (rozumiane jako współdziałanie podmiotu z podmiotem) oraz ogólne dydaktyczne problemy funkcjonowania i rozwoju szkolnictwa wyższego.

W tym opracowaniu nie jest możliwe oczywiście podanie wszystkich jego podstawowych problemów. Jednocześnie w toku ich ujawnienia i uzasadnienia konieczne jest, z naszego punktu widzenia, wzięcie uwagę szeregu tendencji, które istnieją w narodowym systemie edukacji, a w tym i w szkolnictwie wyższym.

Po pierwsze jest to: ukierunkowanie narodowego systemu wykształcenia na europejską i światową przestrzeń edukacyjną, w której to przestrzeni szczególną uwagę skupia się na humanistycznych wartościach w edukacji, zachowaniu „zrównoważonego rozwoju ucznia”, praw i uzyskania przez każdą osobę wyższego wykształcenia, okazaniu pomocy w aktualizacji własnej osoby jako podstawy istnienia (bytu), podstawy działalności życiowej, podstawy edukacji i przyszłej działalności zawodowej. Takie ujęcie oznacza odejście od dydaktyki socjalizacyjnej do dydaktyki humanistycznej.

Po drugie: rozwój narodowego systemu szkolnictwa w oparciu o humanistyczną podstawę filozofii edukacji. Głównym celem edukacji w tym zakresie jest kształcenie i rozwój twórczej osobowości studenta jako jednolitego podmiotu kultury, która przewiduje percepcję i aktywne odtworzenie przez niego kulturowego doświadczenia ludzkości, narodów oraz danego rodzaju działalności zawodowej, różnorodnych wytworów kultury materialnej i duchowej oraz drogi prowadzącej do ich poznania (samopoznania) i opanowania, rozwoju i samorozwoju, zaangażowania w procesie tworzenia kultury, w procesach kształcenia i samokształcenia. Taki model szkolnictwa wyższego ma charakter pedocentryczny, tzn. główną osobą w procesie kształcenia i wychowania nie jest pedagog a student, a podstawowym przedmiotem wpływu dydaktycznego na niego jest nie zestaw pewnej zaprogramowanej wiedzy, przyzwyczajień i umiejętności, ale tworzenie dla niego takich optymalnych warunków, w których następuje rozwój i kształcenie jego osobowości, odbywa się kształcenie podstawowych cech podmiotowych przyszłego pracownika, tworzona jest jego duchowość i aktywna postawa duchowa, rozwijane twórcze metody kształcenia dla przyszłej działalności zawodowej; nabywane są podstawowe rodzaje kompetencji, bez których nie można być podmiotem w życiu codziennym oraz podmiotem w działalności zawodowej. Oczywiście takie podejście przewiduje istnienie u pedagogów i studentów ścisłych wartości humanistycznych, istnieje konieczność opanowania i przestrzegania takich, które nie wzbudzają żadnych wątpliwości ze strony wszystkich uczestników procesu kształcenia – poczynając od rektora i kończąc na studentach.

Po trzecie: zaczyna się integracja narodowego systemu szkolnictwa wyższego w europejską przestrzeń edukacyjną i naukową w ramach Procesu Bolońskiego. W celu realizacji strategicznego kierunku integracyjnego Ukrainy z Unią Europejską oraz zapewnienia wielostronnego (wielopłaszczyznowego) wejścia Ukrainy do europejskiej przestrzeni politycznej, gospodarczej, prawnej wyzna-

czone są podstawowe kierunki edukacyjnej i naukowej integracji, przewidziano wprowadzenie europejskich norm i standardów edukacyjnych do narodowego systemu szkolnictwa wyższego.

Po czwarte: zakres ogólnonaukowej, zawodowej i fachowej wiedzy, jaka jest niezbędna nowoczesnemu pracownikowi z jednej strony szybko wzrasta, z drugiej – szybko się starzeje (z reguły w ciągu każdego kolejnych pięciu lat): w związku z tym aktualnie akcentuje się, że opanowanie tylko pewnego zakresu wiedzy ogólnonaukowej, zawodowej i fachowej, umiejętności i nawyków jest niedopuszczalne. Współczesne podejście metodologiczne do rozumienia istoty wyższego wykształcenia przewiduje prowadzenie kształcenia w procesie rozwijania osobowości studenta jako podmiotu przyszłej działalności zawodowej, w obszarze podstawowych rodzajów kompetencji, zainicjowanie i aktywne podtrzymanie między pedagogami i studentami podmiotowych relacji. Takie relacje są rozumiane przez nas jako podstawowa istota procesu kształcenia.

Odpowiednio do tego formułowany jest główny cel procesu kształcenia w uczelni wyższej, którego istotą jest przydzielenie każdemu studentowi jako podmiotowi działalności szkoleniowej systemu umiejętności bycia aktywnym obywatelem, umiejętności uczenia się jako osobie posiadającej kompetencję kształcenia, umiejętności samodzielnego wyrażenia siebie w kształceniu jako osobowości twórczej, umiejętności samodzielnego uzupełnienia swojej ogólnonaukowej wiedzy fachowej, doskonalenia odpowiednie nawyków i umiejętności jako podmiotu uczącego się, oznacza również uzyskanie podstawowych rodzajów kompetencji, jakie są konieczne studentowi jako obywatelowi współczesnego świata, fachowcy dla twórczej aktualizacji samodzielną w przyszłej działalności zawodowej, wśród których należy przede wszystkim wymienić aktywność społeczną i komunikatywną, szkoleniową i badawczą, ogólnonaukową i informacyjną, ogólnozawodową i zawodową, rodzaje kompetencji, jakie w całości kształcą podmiot przyszłej działalności zawodowej.

To znaczy, że teoria i metodyka dydaktyki szkoły wyższej mają być skierowane na osobowość studenta jako podmiot działalności szkoleniowej, na kształcenie, rozwój, a gdy jest możliwość doskonalenie jego główne wartości jako przyszłego pracownika w procesie kształcenia dla stworzenia i podtrzymania warunków w celu wywołania i wsparcia jego podmiotowości we wszystkich rodzajach działalności życiowej. W związku z tym proces ten trzeba zorganizować tak, aby student rzeczywiście był podmiotem procesu kształcenia, był zdolny uczyć się samodzielnie, opanowywać skuteczne metody samodzielną edukacji i aktualizacji.

Po piąte: system kształcenia studentów ma swoje specyficzne, tylko sobie właściwe psychologiczne, psychofizjologiczne prawidłowości, zasady i mechanizmy. Dlatego współczesna dydaktyka musi brać je pod uwagę. Na przykład w zakresie rozwijania wartości powstaje pytanie: jak, w jaki sposób uczyć – stereotypizacji czy refleksji, konstruktywnego dialogu czy autorytarnego mono-

logu? Jest to cała warstwa dydaktyki szkoły wyższej, która dziś jest nie tylko niezbadana, ale i przez wielu pedagogów niestety nie zawsze uświadamiana.

Po szóste: na edukację bezpośredni wpływ mają technologie telekomunikacyjne oraz Internet. Bez tego nie jest możliwe funkcjonowanie współczesnego społeczeństwa, trzeba brać to pod uwagę, czy tego chcemy, czy nie. Aktualnie trudno sobie wyobrazić istnienie systemu szkolnictwa wyższego bez technologii telekomunikacyjnych oraz Internetu, które z jednej strony stały się nowoczesnym efektywnym środkiem kształcenia, z drugiej są źródłem różnorodności naukowej, edukacyjnej i informacyjnej. W związku z tym rozwinęła się dydaktyka kształcenia na odległość.

Po siódme: analiza porównawcza systemów szkolnictwa wyższego Ukrainy z innymi państwami świata świadczy o istnieniu dużej różnorodności struktur i wzorów kształcenia zawodowego. Jednak jednocześnie można wyodrębnić pewne ogólne wspólne zasady i podejścia do systemu kształcenia zawodowego z edukacją wyższą, wśród których szczególną uwagę należy zwrócić uwagę na niezbędność realizacji **zasady nieprzerwanej drogi kształcenia w ciągu całego życia**.

Głównymi tendencjami rozwoju systemu szkolnictwa wyższego na Ukrainie są:

- orientacja na wymiar humanistyczny w dydaktyce szkoły wyższej, polegająca na uznaniu wartości i samodzielności osoby studenta oraz jej godności. W związku z tym proces kształcąco-wychowawczego ma być skierowany na samoocenę życia, twórczość, sukces indywidualny osoby jak obywatela, rozwój osobowości studenta i przyszłego pracownika, realizację zasad podmiotowego współdziałania pedagogów i studentów, wszechstronnego wspomagania twórczych możliwości studenta jako podmiotu przyszłej działalności zawodowej w procesie kształcenia;
- rozumienie przez pedagogów podmiotowości studenta w procesie kształcenia na uczelni oraz jego percepcji, wszechstronne wsparcie i zabezpieczenie: aksjomatem dla kierowników studiów i pedagogów ma być uświadomienie zasady, że student nie jest substancją plastyczną z jakiej można ulepić wszystko, co się chce, lecz jest aktywną osobą z potężnym, różnorodnym potencjałem twórczym. Ta osobowość z jednej strony jest równoprawnym uczestnikiem procesu kształcąco-wychowawczego wraz z pedagogiem, z drugiej strony czerpie dla siebie z tego kontaktu dydaktyczno-wychowawczego tylko to, co jest potrzebne i niezbędne;
- skierowanie procesu kształcenia na osobę studenta jak na podmiot procesu kształcenia, to znaczy zapewnienie warunków dla jego samodzielnej aktualizacji jako podmiotu procesu kształcenia; w tym wypadku dla szkolnictwa wyższego student będzie interesujący nie jako całość czy system niektórych poznawczych procesów i konstruktów psychicznych, stanów i właści-

- wości umysłu, ale jako jednolita twórcza osoba, jaka aktywnie kształci się i rozwija jako istniejący realnie podmiot kształcenia zawodowego oraz uczenia się, samoaktualizujący się w działalności szkoleniowej;
- przewyciężenie odrębności kultury i nauki od szkolnictwa wyższego oraz skierowanie jej na wartości humanistyczne ogólnoświatowej, narodowej i materialnej kultury: proces dydaktyczno-wychowawczy ma być skierowany na kształcenie humanistycznej osobowości twórczej studenta jako jednolitego podmiotu kultury danego rodzaju działalności zawodowej, a wynikiem takiego podejścia ma być kształcenie u studentów kultury ogólnej i kultury zawodowej, myślenia zawodowego;
 - przeniesienie akcentu z działalności wykładowej pedagoga na twórczą działalność edukacyjną studenta, na stworzenie jak najlepszych warunków dla samodzielnego wykazania się w działalności dydaktycznej, na kształcenie u niego twórczej metody uczenia się, edukacji i samoaktualizacji w tej działalności;
 - wynikiem oddziaływania wyżej wymienionych tendencji jest stopniowe przejście od tradycyjnych, informacyjnych i jednostronnych metod i form organizacyjnych kształcenia do dialogowych: podstawę nowoczesnych metod i technologii ma stanowić paradygmat dialogu, który najaktywniej jest wprowadzany za pomocą idei i zasad podmiotowej działalności w procesie kształcenia;
 - komputeryzacja i technologizacja kształcenia: z powodu intensywnego rozwoju technologii informacyjnych kształcenia powstają poważne powody do zweryfikowania dotychczasowych fundamentalnych podejść do organizacji procesu kształcenia, a także odpowiedniego rozwoju lokalnych i globalnych sieci elektronicznych, multimedialnych środków kształcenia, szybkiej komputeryzacji domowej, które zdolne są istotnie zmienić cele, zadania, metody, metodyki, technologię i treść szkolnictwa wyższego oraz jego modele organizacyjne;
 - celowe wprowadzenie do procesu kształcenia zorientowanych osobowościowo i podmiotowo metodyk i technologii szkolenia: istotnie w obecnych warunkach z jednej strony potrzebna jest interpretacja problem „uczłowieczenia Człowieka” i uchronienia swoistej „ekologii Człowieka” w dziedzinie szkolnictwa wyższego, a z drugiej – stosowanie takich metodyk i technologii kształcenia, jakie naprawdę sprzyjają aktualizacji osobowych walorów studentów i pomagają w praktyce procesu kształcenia utrwalić je i rozwijać.

W taki sposób nowoczesna dydaktyka szkoły wyższej, wspierając się na humanistycznej filozofii edukacji, czołowych ideach i zasadach osobowo i podmiotowo orientowanego kształcenia, ma badać nowe niezwykle zjawiska w procesie kształcenia oraz rozstrzygać takie zadania naukowe, jak: wyznaczyć taksonomię celów kształcenia i przygotowania zawodowego studentów oraz uzasadnić treści, przy uwzględnieniu z jednej strony nowoczesnych tendencji rozwoju szkolnictwa wyższego w czołowych krajach świata, a z drugiej – wartości i pierwszeństwa narodo-

wego systemu wykształcenia; uzasadnić treść zdobywania wyższego wykształcenia przez studentów i wyznaczyć jego podstawę metodologiczną; badać treść, prawidłowości i zasady kształcenia i przygotowania zawodowego, a także drogi unowocześnienia, jego rozwijający i wychowawczy wpływ na studenta jako na podmiot kształcenia; uzasadnić dydaktyczne podstawy kształcenia i rozwoju osobowości studentów w procesie edukacji; uzasadnić warunki dydaktyczne, jakie sprzyjają twórczej samoaktualizacji studentów w działalności edukacyjnej jako jej podmiotów; badać prawidłowości, zasady i mechanizmy działalności uczenia się studentów oraz dydaktyczne podstawy kształcenia jej twórczej metodyki, drogi ich samoaktualizacji w procesie nauki, działalności dydaktycznej i samoedukacji; uzasadnić system dialogowych metod kształcenia i metodyki twórcze oraz technologie skutecznego ich stosowania w procesie kształcenia; doskonalić organizacyjne wzory kształcenia z wprowadzeniem nowoczesnych ogólnoswiatowych, europejskich, narodowych (i ściśle zawodowych) tendencji i tradycji edukacyjnych, informacyjnych i innych nowoczesnych technologii kształcenia; uzasadnić skuteczne i obiektywne kryteria oceny wyników zarówno całego dydaktycznego procesu jak i działalności pedagogicznej studentów i nauczycieli akademickich; interpretować komponent oceny ustalania wyników procesu kształcenia oraz wypełnić go osobowym i podmiotowym pomiarem kompetencyjnym.

Takie rozumienie podstawowych problemów współczesnej dydaktyki szkoły wyższej pozwala stwierdzać, że jej **obiektem** jest szkolnictwo wyższe, a **przedmiotem**: system relacji podmiot wykładowy – podmiot kształcący się; podmiot kształcenia – materiał kształcenia; relacje pomiędzy podmiotami kształcenia, podstawowe prawidłowości funkcjonowania każdego elementa procesu szkolenia [Jagupow 2002: 207].

Wynika stąd, że dydaktyka szkoły wyższej jako dziedzina nauk pedagogicznych bada cele, reguły, prawidłowości, zasady, treść, metody i modele zorganizowania i przeprowadzenia procesu dydaktycznego oraz treść działalności jego podmiotów. Rozmaitość relacji między nimi jest treścią procesu kształcenia. Niewątpliwie wśród tych relacji najgłówniejszym jest związek wykładu i uczenia się, to znaczy wzajemne relacje pedagoga i studenta.

Literatura

Jagupow W. (2002), *Pedagogika* (podręcznik dydaktyczny), Kijów.

Streszczenie

Nowoczesna dydaktyka szkoły wyższej jest dziedziną pedagogiki szkoły wyższej, która bada, uogólnia i uzasadnia cele, prawidłowości, zasady, treść,

modele i metody procesu dydaktycznego w szkole wyższej, wzajemne relacje pedagogów i studentów jako podmiotów procesu kształcenia, wpływ różnorodnych zjawisk dydaktycznych na kształcenie i rozwój studenta jako osoby twórczej i podmiotu przyszłej działalności szkoleniowej i zawodowej.

Słowa kluczowe: dydaktyka szkoły wyższej, pedagogika personalistyczna, kształcenie podmiotowe.

Didactics of Ukraine college in period of the civilization transform

Abstract

The modern didactics of college – is the field of pedagogy of college which studies generalizes and motivates at college the aims, rules, principles, contents, models and method of didactic process the educators and students' mutual reports as subjects of process the education, influence of varied didactic phenomena on education and the student's development as creative person and subject of future training activity and professional.

Key words: the didactics of college, personality pedagogy, education subjective.